

GOSPA I HRVATI

OUR LADY AND THE CROATS

Josip Mužić, *Gospa i Hrvati. Pučka pobožnost, vjera Božjih ugodnika i čuda*, Franjevačke Provincije Presvetog Otkupitelja - Zaklada Vigilare, Split, 2020.

Knjiga *Gospa i Hrvati. Pučka pobožnost, vjera Božjih ugodnika i čuda*, autora Josipa Mužića, objavljena 2020., u izdanju Franjevačke Provincije Presvetog Otkupitelja u Splitu i Zaklade Vigilare, opsežno je i pregledno djelo koje na angažiran način pristupa temi štovanja i kulta Blažene Djevice Marije u hrvatskome narodu tijekom njegovih povijesnih promjena do danas. Ovo je djelo koje ima višestruku važnost jer, osim afirmacije marijanske duhovnosti, iznova sagledava svu složenost, raznolikost, slojevitost, ali i ljepotu koju marijanska dimenzija ima u hrvatskome osobnome i nacionalnome biću. Ne pretendirajući biti strogo mariološkim priručnikom s razrađenim teološkim refleksijama, ovo djelo postaje kompendij mariologije hrvatskoga naroda ukazujući na utjecaj koji je imala u njegovu povijesnu duhovno-nacionalnom hodu i identitetu, iz perspektive same vjere u Mariju, kako se očitovala i rasla u narodu i vjerski zaslužnim pojedincima i svjedocima. Taj se utjecaj promatra pod vidom različitih oblika pučkih pobožnosti, iz vjerskoga iskustva hrvatskih blaženika te marijanskih teologa i intelektualca. Djelo ima 351 stranicu, s uvodom i zaključkom i 9 poglavlja razrađenih u više podnaslova, 1339 fusnota, pogovorom, prilogima, bibliografijom i kazalom zemljopisnih imena i osoba, te prilogima koji donose 3 povijesne marijanske molitve, koje svjedoče o dugoj tradiciji marijanskog kulta: *Šibenska molitva* iz 14. st., Stepinčeva zagrebačka zavjetna *Molitva Mariji zaštitnici* iz 1940. te posvetna *Molitva Velikoga zavjeta* iz 1976., kada se slavio dvostruki jubilej – 1000. obljetnica prasnog Gospe od Otoka i 1300 godina od prvog dodira Hrvata s kršćanstvom. Opširna bibliografija navedena je na 33 str., a obuhvaća izvorna djela i mnogobrojne povijesne i teološke knjige, studije, zbornike i članke iz kojih je sistematizirana građa i na temelju kojih su predstavljene bitne oznake marijanske katoličke duhovnosti u Hrvata. One se očituju u imenima i naslovima pod kojima se Marija časti, prihvaćanju i razvoju autentičnog crkvenog mariološkog nauka u puku, u primjerima hrvatskih blaženika i svetaca koji su širili marijansku pobožnost, razvoju kulta kroz štovanje slika i kipova, u hodočašćima, ulozi krunice, marijanskim perspektivama za budućnost i duhovom imperativu sadržanom u marijanskom kul-

tu, koji postaje zalog i obrana katoličke vjere i duhovnosti te njezin najizrazitiji dio. Knjiga je dobro opremljena, u boji, kvalitetnoga tiska i grafičke obrade. Naslovna slika *Regina pacis*, autora Gabrijela Jurkića, čuva se u Livnu, a donosi sliku Bogorodice s hrvatskim kraljevskim simbolima i Djetetom Isusom te hrvatskim vitezom u bojnoj opremi koji je uronjen u molitvu, s krunicom u ruci. Fotografije B. Gunjače čudotvornih Gospinih ikona iz hrvatskih marijanskih svetišta vrijedan su dodatak, a korištene su iz lista *Marija*.

Prema autoru, za cjelovito razumijevanje hrvatske povijesti potrebna je objektivna, činjenično utemeljena valorizacija marijanske vjere i Marijinih čudesnih zahvata tijekom povijesti, o čemu postoji sačuvana usmena, pisana i spomenička baština i živa tradicija. Brojni primjeri iz sakralne umjetnosti, arhitekture, književnosti, bogoslužja i obreda, nastanka redovničkih zajednica, odgojnih socijalno-karitativnih ustanova, svjedoče o širenju marijanske uljudbe u vjerskoj, kulturnoj i društvenoj sferi. Dokumentaristički pristup kojim se iznose brojna svjedočanstva o utjecaju marijanske dimenzije na osobnu i socijalnu sferu, utvrđuje razložnost i opravdanost za njezino prihvaćanje u osobnome životu vjernika, što je naznačeno i kao cilj knjige.

Prvo poglavlje, o *Čašćenju Blažene Djevice Marije*, uvodi u marijansku duhovnost kroz njezine temelje – naslov Bogorodice, sveopćeg duhovnog majčinstva te svrsi njezina štovanja koja je sažeta u sintagmi “po Mariji k Isusu”. Ističe kako molitvena tradicija utječe na razvoj nauka, i u tom kontekstu donosi opravdanje i ulogu pučke pobožnosti. Također donosi primjere istaknutih hrvatskih mariologa, poput Lovre Grizogona, koji je sastavio mariološki spis od 3000 stranica, Karla Balića, mariologa Drugoga vatikanskog sabora, te drugih, poput Marka Marulića, Leopolda Mandića, Alojzija Stepinca, Josipa Langa, Josipa Stadlera, Ivana Merza, Gracije Kotorskoga, Jakova Zadranina, Ante Antića, Ante Grabića, kardinala Kuharića, Marice Stanković... Marijanska je pobožnost osvojila hrvatsko narodno biće i njezinim je iskazima bio prožet javni i društveni život, o čemu svjedoče mnogi detalji, poput činjenice da se uz ime Isusovo zajedno javno štovalo i ime Marijino, npr. u pozdravima ili u najranijim sačuvanim zapisima uz označavanje godina, dok su se negativni primjeri poput psovke, zakonski kažnjavali i bili su držani uzrokom narodnih nesreća i ratova.

U drugome poglavlju, o *Marijanskoj pobožnosti*, na prvo mjesto stavljen je naslov preuzet iz Gospina časoslova koji ističe Marijinu ulogu u obrani vjere: “zatornica svih krivovjerja”, te se obrazlaže misao kardinala J. H. Newmana i J. Stadlera o najužoj povezanosti štovanja Marije i štovanja Isusa u očuvanju pravovjerja. Don-

osi dokaze obraćanja muslimana koji su se osvjedočili u snagu i moć Marijina zagovora te tumačenja da je štovanje Gospe spriječilo širenje protestantizma u sjevernoj Hrvatskoj. Također razmatra i razloge slabljenja i potiskivanja marijanske pobožnosti koja je došla iznutra, iz katoličkih teoloških krugova nakon Drugoga vatikanskog sabora, i povezana je s rastućim racionalizmom, odbacivanjem govora o čudesima i zanemarivanju i umanjivanju vrjednovanja pučke pobožnosti.

U poglavlju o *Marijinim ugodnicima* autor donosi primjere hrvatskih mariologa i krjeposnika poput Marka Marulića, Lovre Grizogona, Leopolda Mandića, Marije Krucifikse Kožulić, koji su već od srednjeg vijeka širili marijansku pobožnost i snagu marijanske molitve. Donosi primjere osobnih posveta Gospi, kao i nacionalnih posveta čitavog naroda Gospi, posvete crkava i redovničkih zajednica Marijinom zagovoru te vjersko-odgojnu ulogu Marijinih kongregacija.

U poglavljima o *Svetištima*, te *Marijinim slikama i kipovima* autor dužnu pozornost daje čudima budući da su marijanska svetišta povezana sa štovanjem neke čudotvorne slike, kipa ili čudesnim događanjima. Autor donosi primjere ranog nastanka tih svetišta u Hrvatskoj te u Bosni i Hercegovini te njihov nadnaravni uzrok (Trsat, Sinj, Vrbnik, Cres, Olovo, Kondžilo i dr.), budući da su se razvila kao posljedica Gospinih ukazanja, ili događaja koji imaju nadnaravni karakter, a vezani su uz pronalazak Gospinih slika ili kipova (slika Gospe od Škrpjela u Boki kotorskoj, Pazin, kapela Gospe od Čarskoga polja). Svetišta koja su izravan plod Marijinih ukazanja su crkva Gospe Bračke iz 10. st., Majke Božje Čučerske iz 13. st., Gospa od Zečeva, i dr. a od najsuvremenijih i najposjećenijih tu spada Međugorje. U srednjemu vijeku najposjećenije i najpoznatije je bilo svetište Gospe od Olova. Broj takvih svetišta i njihova rasprostranjenost širom hrvatskih krajeva svjedoče također o gorljivoj vjeri puka, čiji su osobiti primjer hodočašćenja Hrvata u Loreto i posebne povlastice koje su im zbog hodočasničke "revnosti" bile udijeljene. Autor pokazuje kako su svetišta onda i danas bila učinkovita sredstva evangelizacije i duhovne obnove. Hodočašćenja u hrvatskome narodu počinju već u 9. st. u Svetu Zemlju, a kasnije u Loreto i Rim. U rasprostranjene oblike pobožnosti spadaju procesije i prijenosi Gospina kipa ili slike, koje prate pokornička djela poput ophoda kipova ili slika na golim koljenima, posta, noćnih bdijenja i dr. Kao suvremene oblike procesija autor navodi procesije (hod) za život u čast Bezgrešnog Srca Marijina te bdijenja ispred bolnica za obustavu pobačaja koje se održavaju u više hrvatskih gradova.

Posebnu teološku razradu autor je posvetio poglavlju o *Krunici*, kao najrasprostranjenijoj i najučinkovitijoj molitvi, u kojoj se razmatraju otajstava Isusova i Marijina života, a koja na hrvatskome povijesnome tlu ima dugu prisutnost, od 13. stoljeća, kada su je proširile brojne bratovštine sv. krunice, pod okriljem dominikanaca. Prije dolaska komunizma u Hrvata je bio raširen običaj večernje obiteljske molitve krunice. Autor navodi različite primjene koje je krunica u povijesti zadobila, od sredstva osobne pobožnosti, jačanja duhovnoga i vjerničkoga života, liturgijske uporabe vezane uz obrede egzorcizma, kod pokapanja, kao zaštitno sredstvo, do uporabe u ratovima kao moćno (molitveno) oružje kojim se izvojevaju bitke.

U osmome poglavlju autor pojašnjava Marijinu posredničku ulogu i naslov Posrednica svih milosti, koji ima temelj u njezinome bogomajčinstvu, i razvoj tog nauka koji je postao opći teološki nauk. U ovome kontekstu tumače se i Marijina ukazanja, čudesne promjene zabilježene na njezinim kipovima i slikama, poput suza (znanstveno potvrđenih) ili mijenjanja izraza i boje lica, kojima je opominjala na predstojeće nevolje i kazne, ali i tješila, i to najviše tijekom 18. i 19. st. Također su dokumentirana brojna medicinski i znanstveno neobjašnjiva ozdravljanja, obraćenja i sl. Autor ukazuje na današnji trend potiskivanja govora o izvaninstitucionalnoj religioznosti s propovjedaonica, te ukazuje da se statistike o čudesima i ozdravljenjima u 20. st. slabo vode, s izuzetkom Međugorja. Općenito, današnje smanjenje broja čuda i ozdravljenja u odnosu na prošlost znači da je došlo do značajnog slabljenja vjere u narodu.

Zadnje, deveto poglavlje, naslovljeno *Vojevarje s Gospom*, čini doktrinarni i sadržajno zgusnuti vrhunac knjige, u kojem se daje slojevita povijesna, duhovno-teološka marijanska sinteza, primijenjena na hrvatske prilike i iščitana iz hrvatskoga miljea u kojem je nastala te naznačuju njezine nacionalne i nadnacionalne perspektive. Kroz podnaslove *Uzdanica u boju*, *Danak vjernosti* i *Gospa od pobjede*, dokumentira se povijesni kontinuitet upoznavanja, prihvaćanja i razvijanja marijanske vjere i pobožnosti, hranjene konkretnim uslišanjima u vrijeme ratova, odlučujućih bitaka, prirodnih nepogoda, epidemija i raznih osobnih potreba poput ozdravljenja, izbjavljenja od smrtnih opasnosti, zadobivanja raznih milosti i sl. koje su javno priznati i dokumentirani nadnaravni zahvati Blažene Djevice Marije u vremenu. Važan podatak o Marijinu čašćenju u narodu jest brojnost crkva koje su joj posvećene. U podnaslovima o *Suotkupiteljici* i *Kraljici Mira*, *Najvjernijoj zagovornici domovine* i *Kraljici Hrvata*, autor izlaže i odbacuje kontroverze koje se vežu uz pojedine Marijine naslove, objašnjava njihovu teološku pozadinu i utemeljenje, opravdanost njihove hrvatske primjene, te donosi doprinose hrvatskih

blaženika koji su ih sustavno i detaljno tematizirali, poput A. Stepinca i Leopolda B. Mandića.

Zaključno se može reći kako autor upoznavanje i nasljeđivanje Marije prikazuje kao jamstvo za očuvanja vjere i identiteta zbog rastućih doktrinarnih i moralnih zabluda, kao i sveprisutnog racionalizma i sekularizacije, iznova potvrđujući sigurne teološke koordinate ispravnoga i pravovjernoga teološkoga nauka o Mariji, koji je prvotnu provjeru našao u vjerničkome osjećaju vjernika, osvjedočen u životima hrvatskih vjerskih uzora te potvrđen autoritetom učiteljskog nauka Crkve kroz povijest. Zbog svoje višeslojnosti i obilja podataka, a ujedno jasnog i jednostavnog načina prikazivanja teme, ova je knjiga namijenjena širem čitateljstvu, i čini dobrodošlo osvježenje u ponudi hrvatskoga mariološkog štiva, kojemu će se čitatelj rado navraćati kao pouzdanom izvoru informacija o marijanskoj pobožnosti, svetištima i nauku.

Ana Peroš